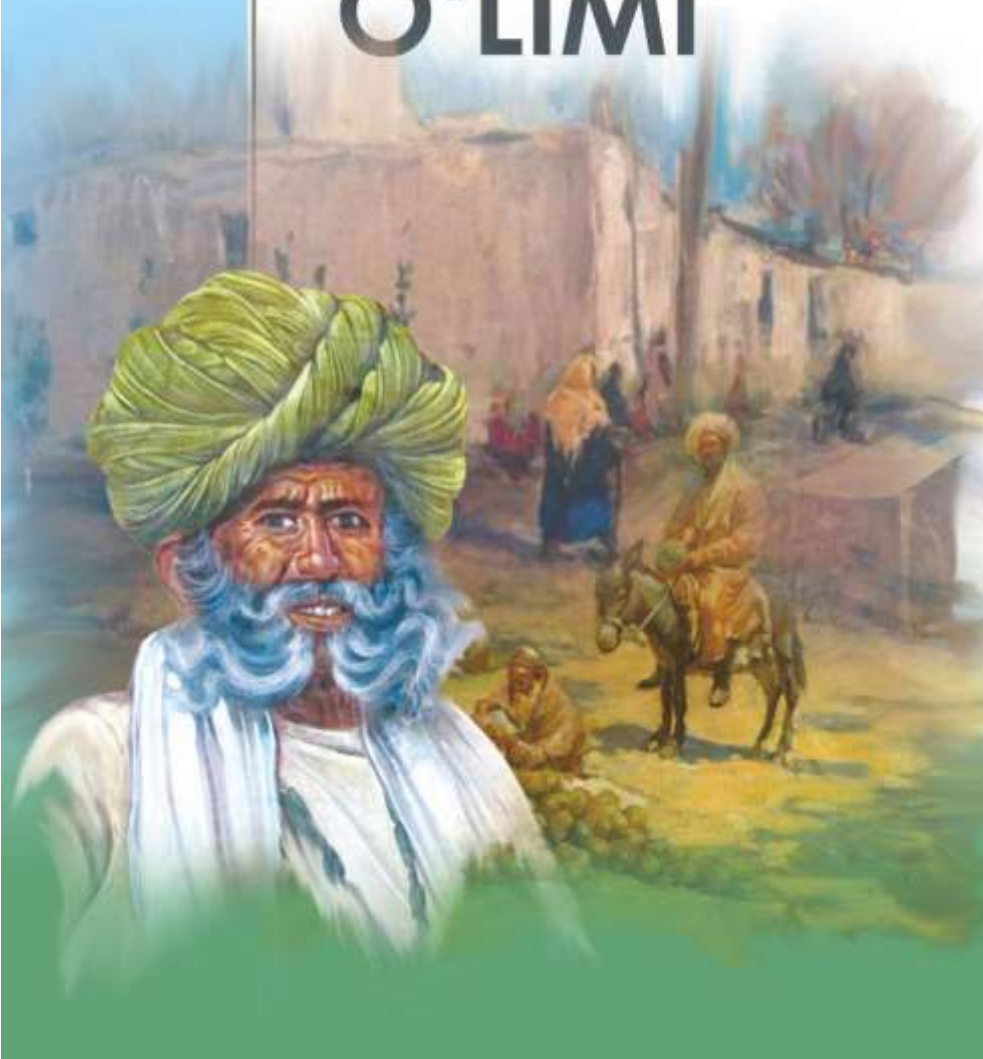

Sadriiddin AYNIIY

SUDXO‘RNING O‘LIMI

Sadriiddin AYNIIY

*Sudxo'ring
o'limi*

Qissa

Yoshlar nashriyot uyi
Toshkent –2018

UO‘K 821.512.133-31
KBK 84(50‘)6
A 69

Ayniy, Sadriddin.

Sudxo‘rning o‘limi [Matn]: / qissa / Sadriddin Ayniy. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi, 2018. – 152 b.

O‘zbek va tojik adabiyoti taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan yozuvchilardan biri, bu – Sadriddin Ayniydir. “Sudxo‘rning o‘limi” hajviy qissasi uning nihoyatda mahoratli satirik yozuvchi ekanligini ko‘rsatgan. Undagi Qori Ishkamba obrazi jahon adabiyotidagi Plyushkin va Gobsek kabi obrazlar bilan bir qatorda turadi. Asar bir necha chet tillarga tarjima qilingan.

UO‘K 821.512.133-31
KBK 84(50‘)6

ISBN 978-9943-5319-7-0

© Yoshlar nashriyot uyi.
2018

I

1895-yilda Buxoro madrasalaridan o‘zimga bir turar joy axtarar edim. Qancha yugursam-yelsam ham tezlikda biron hujra qo‘lga kirmadi. O‘sha paytlarda bir do‘stim menga maslahat yo‘li bilan:

– «Qori–Ishkamba» degan bir odam bor, u bir necha zarxarid hujraga egadir. Agar undan so‘rasang, vaqtincha turmoq uchun o‘z hujralaridan birini senga berar, – dedi.

Do‘stimning bu maslahati mening diqqatimni u odamning menga hujra berishi yo bermasligidan ko‘ra ko‘proq uning nomi tomoniga tortdi:

– Qori-Ishkamba?!

Haqiqatan, qiziq bir nom, hayvonlarning oshqozonini «ishkamba» deydilar. Qanday munosabat bilan, odamga «Ishkamba» nomi berganlar?

Bu taajjubimni u do‘stimga aytib, undan izoh so‘radim. Do‘stim tushuntirib berdi:

– U odamning nomi Qori Ismat. Ammo ba‘zilar «Qori Ismati Ishkam», ba‘zilar «Qori Ismati Ishkamba» va ba‘zi birlar qisqartirib «Qori-Ishkamba» deydilar. Buning sababini bilmayman. Lekin ajab emaski, u odamning qorni juda katta bo‘lganligidan shu laqabni uning nomiga qo‘shgan bo‘lsalar-u, bora-bora, laqab nom o‘rniga o‘tib qolgan bo‘lsa.

– Xalq «Ishkamba» laqabiga loyiq ko‘rgan odamdan biror yaxshilik umid qilib bo‘lmasa ham, – dedim do‘stimga, – siz meni u bilan tanishtiring, men undan «bo‘lsa bo‘lar, bo‘lmasa g‘ovlab ketar» qabilida bir hujra so‘rab ko‘raman. Bersa-ku, juda yaxshi, bermasa ham

zarari yo'q, ammo «Ishkamba–odam»ning qanday maxluq ekanini bir ko'rib qolay.

– O'zim u bilan shaxsan tanish emasmani, seni tanishtirsam, – dedi do'stim, – faqat duch kelgan vaqtda ko'cha-ko'yda senga ko'rsata olaman, undan keyin o'zing yo'lini topib tanishib olasan. Men rozi bo'ldim.

II

Kunlardan bir kuni do'stim bilan Buxoroning Labi Khovuzi Devonbegisida sayohat qilib yurib edik, do'stim sartaroshxonaga kirayotgan bir odamni menga ko'rsatib:

– Ana shu odam «Qori-Ishkamba», – dedi.

Men uning faqat orqasidan ko'rib qoldim afti basharasiga ko'zim tushmadi.

– Unday bo'lsa men shu yerda qolaman, agar o'nqovi kelsa tanishib, hujra so'rayman, bo'lmasa aftini tanib olib, kelajak uchun yo'l hozirlayman, – deb do'stimdan ajraldim.

Men Qori-Ishkamba kirgan sartaroshxonaning oldiga borib, supachada o'tirdim va o'ziga bildirmasdan uni ko'zdan kechira boshladim.

U o'rta bo'yli, qorni katta, semiz, bo'yni kalta va yo'g'on, boshi ham katta va sergo'sht bir odam edi, bo'ynining yo'g'onligi va yuzining sergo'shtligi shu darajada ediki, uning gavdasi suv to'ldirilgan meshday tekis ko'rinar edi. Agar uning qalin soqoli va sochi olinib, kiyimlari ham yechilib tashlansa, nortuyaning oshqozoniga o'xshab qolar edi, faqat farqi shundaki, bu tuyaning oshqozonidan kattaroq va tusi ham qizg'ishroq bo'lib, oy-u kuni to'lgan semiz, tullagan kekxa bo'g'oz cho'chqaning xuddi o'zi bo'lib qolar edi.

Bunday qiyofani ko'rgan hamon mening ko'nglimga, «Ajab emaski, xalq bu odamning qorni kattaligi uchun

emas, balki gavdasining yum-yumaloqligi uchun unga «Ishkamba» laqabini munosib koʻrgan boʻlsa», degan fikr keldi.

Durust, bu odamning qorni boshqa odamlarning qorinlaridan koʻra juda katta edi, lekin gavdasining boshqa joylari, hatto boʻyni va yuzlari ham shunday yoʻgʻon va semiz ediki, uning aʼzoyi badani shu katta qorin bilan tep-tekis boʻlib ketgan edi. Soch oldirish navbati Qori-Ishkambaga yetdi. Sartarosh ustarasini qayrab turib:

– Qani, bu yerga marhamat qiling, – deb unga oynaning oldidagi kursini koʻrsatdi.

Qori-Ishkamba gavdasining ogʻirligidanmi yo biron kasalligi sababidanmi, zoʻrgʻa oʻrnidan turdi. Lekin yuzining yaltirab, qizarib turganidan, uning semizlikdan boshqa kasali yoʻqligi bilinar edi.

U oʻrnidan turib, uzoq esnagandan keyin ikki qoʻllab sellasini boshidan oldi va sartaroshxonaning devoridagi lungilar osilgan qoziqqa ilib qoʻymoqchi boʻldi.

Lekin sartarosh bunga yoʻl qoʻymadi va chaqqonlik bilan qoʻlidagi ustara va qayroqni oyna oldidagi javon ustiga qoʻydi-da, sallani ikki qoʻllab Qori-Ishkambaning qoʻlidan ola turib:

– Sallangiz shunday katta va ogʻirki, agar u yerga ilsangiz, qoziq sinib, lungilar yerga tushib, tuproqqa belangan boʻlur edi, – dedi va sallani supacha ustiga qoʻydi.

– Xayriyatki, – dedi Qori-Ishkamba, – lungilaringiz tufayli mening sallamni ham tuproqqa belanishdan qutqardingiz, boʻlmasa besh misqol sovunga kuygan boʻlar edim.

– Sizning sallangiz tuproqqa tushsa hech bir zararlanmas edi, – dedi sartarosh, – koʻpdan beri jomashov yuzini koʻrmagan boʻlsa kerakki, tuproqdan ham farqsizroq holga kelgan.

Xaqiqatan ham, Qori-Ishkambaning sallasi pechlari-ga qozon sochiq qistirib o'ragandek, parcha-parcha qora dog'lar ko'rinar edi.

Men o'ylardim: «Bir salla qancha katta va qanday og'ir bo'lsa ham, qoziqni sindirolmasligi aniq». Buni sartarosh ham yaxshi bilar edi, ammo uning sallani qoziqqa ildirmaslikdan maqsadi, uning kirini lungilarga yuqtir-maslik edi.

– Bunday katta sallani haftada bir jomashovga solish mumkin emas, – dedi Qori-Ishkamba, – u holda sovun-ning uyi kuyadi.

– Nega bo'lmasa kichikroq qilmaysiz? Kichikroq bo'l-sa-ku, doka ham ozroq ketadi, sovun ham ko'p sarf bo'l-maydi, – dedi sartarosh.

– Bu sallam – yirtish oluvchi salla, – dedi Qori-Ish-kamba javobida, – buni boshimga o'rab mozorbooshida, o'liklarni ko'mayotgan chog'da hozir bo'lsam boshqa odamlarga bir gazdan yirtish berayotgan bo'lsalar, men-ga ikki gaz beradilar.

Sartarosh gapira-gapira ustarani qayrab oldi. Ustara bilan o'z biligidagi junlarini taroshlab, o'tkirligini sinab ko'rgandan keyin, Qori-Ishkambaning bo'yniga lungini o'rab yana gapira boshladi:

– Sizni tanimaganlar albatta janozalariga xabar qil-maydilar, taniydiganlar bo'lsa xoh sallangiz katta bo'lsin, xoh kichik bo'lsin, sizga munosib ko'rilgan o'lcham-da yirtish beradilar. Buning uchun sallani katta qilib, dokani nobud qilish nega kerak?

– Siz sodda ekansiz, – dedi Qori-Ishkamba, – agar, meni janozalariga xabar qiladigan o'liklarning yirtish-lariga qarab tursam, soch oldirish pulini qayerdan to-paman? Men kunda peshin namozi vaqtida Devonbegi xonaqohining sahnida hozir bo'laman.

Janoza o'qish uchun u yerga keltirilgan har bir o'lik-

ning (tanish bo'lsin, bo'lmasin) «xudoyi» janozasini o'qib, uning orqasidan qabristongacha boraman va nasibaga yarasha yirtish olib qaytaman. Agar o'lik egalari meni tanimasalar yana ham yaxshiroq, u vaqtda salamlarning kattaligiga qarab kattaroq yirtish beradilar.

– Siz soch oldirish uchun ortiqcha pul ham to'lamaysiz-ku, uning tashvishini chekib nima qilasiz? – dedi sartarosh bir kaft suvni Qori-Ishkambaning boshiga quyib, sochlarini ishqalab turgani holda, – boshqa odamlar hafta-o'n kunda soch oldirib tursalar, siz ikki oyda bir marta soch oldirasiz, ustara haqini ham boshqalar beradiganning yarmisicha berib qochasiz.

Qori-Ishkamba bir oz zarda qilib, boshini sartaroshning qo'li ostidan tortdi va bo'yini cho'zib, boshini ko'tarib, ko'zini sartaroshning yuziga tikib, dedi:

– Men xoh haftada bir marta soch oldiray, xoh ikki oyda bir, buning sizga hech bir aloqasi yo'q. Mening sochim xoh o'sib ketgan bo'lsin, xoh o'smagan bo'lsin, siz bir marta ustara urasiz, uzun soch uchun ikki marta ustara ishlatmaysizki, mehnatingiz ortiq sarf bo'lsa, Agar men soch oldirish haqini boshqalardan ko'ra kamroq bersam, bu to'g'rida shikoyat qilishga haqingiz yo'q, chunki o'zingiz ko'rib turibsizki, boshimning yarmisi sochsizdir va siz u yerga hech bir ustara urmaysiz..

Men Qori-Ishkambaning keyingi so'zlaridan ogohlanib, uning boshiga qaradim, darhaqiqat boshining tepasi sochsiz va terisi burma-burma bo'lib, qotib qolgan ekan.

Sartarosh Qori-Ishkambaning buzilgan kayfini tarqatish uchun bo'lsa kerak uzr ohangi bilan:

– Men hazil qildim, Qori amaki, – dedi, – xoh ko'p haq bering, xoh oz, sizning pulingiz tabarruk. Ikki boshdan men boy bo'lmayman, qaysi sartarosh yo kosib boy bo'l-ganki, men boy bo'lar edim.

– Boylik, qashshoqlik Xudodan, – dedi Qori-Ishkam-ba ishontiruvchi bir ohang bilan, lekin uning masxaralab, iljayib turishidan o‘zining haligi so‘ziga ishonmaganligi bilinib turardi.

Sartarosh Qori-Ishkam-baning sochini olib bo‘ldi, lungini uning bo‘ynidan olib, bir chekkada turgan quti ustiga olib borib qoqdi. Lungini sochlardan tozalab, qayta boshdan Qorining bo‘yniga o‘rab, uning boshiga suv quymoqchi bo‘lganida:

– Kerakmas, – dedi Qori-Ishkam-ba, – mo‘ylovimni qaychilasangiz bas, boshning kirini tozalattirishga fursatim yo‘q.

– Nega? Biron janozaning vaqti yaqinlashdimiki, muncha shoshilasiz?

– Janoza uchrasa soat o‘n ikkilarda xonaqoh sahnida uchraydi, – dedi Qori va sartaroshxonaning devorida osilgan soatga qarab, yana dedi:

– Hali soat o‘n, boshqa zarur ish bor.

– Yana qanday zarur ish ekan u? – deb so‘radi sartarosh.

– Shu vaqt banka xodimlarining choy ichish vaqtlari, agar bir oz kechiksam choydan qolaman.

– Xo‘p, unday bo‘lsa... – dedi sartarosh salmoqlab va Qorining labini ikki barmog‘i bilan burib ushlab, mo‘ylovini qaychilashga kirishdi.

Men bu so‘z va bu hollarning hech biridan Qori-Ishkam-baning qanday odam ekanligini aniqlay olmay qoldim. Men «Agar bu odam bir necha zarxarid hujra-nining egasi bo‘lsa, nega o‘zining tirikchiligini, hatto soch oldirish pulini tanimagan o‘liklarning yirtishi ustiga qo‘ygan, holbuki bunday ish, uysiz-joysiz, qo‘lidan hech bir ish kelmaydigan gadoylarning ishi. Agar haqiqatan bu odam uysiz-joysiz gadoyday bo‘lsa, nega o‘zini bank xodimlari bilan oshna ko‘rsatadi, hatto ularning

tushlik payti ustiga yetib borishni zarur sanaydi? Har holda bu qiziq maxluq ko'rinadi. Buni ta'qib qilib yaxshigina tanishib olishim kerak. Hujra so'rash masalasi bunga bir bahona bo'ladi...» derdim o'z-o'zimga. Sartarosh Qori-Ishkambaning mo'ylovini qaychilab bo'lgan hamon u o'rnidan irg'ib turdi va sallasini supachadan olib, boshiga qo'ndirdi-da, sartaroshxonadan chiqdi.

– Qori amaki, soch oldirish puli nima bo'ldi? – deb sartarosh uning orqasidan tovush berganda, u qayrilib qaramasdan va qadamini sekinlatmasdan:

– Maydam yo'q, yana soch oldirganda ikkisini bir qo'shib beraman, – deb tezroq yurib ketdi va bir nafasda ko'zdan g'oyib bo'ldi.

III

Ikkinchi kuni, men yana Qori-Ishkambani duch keltirib, iloji bo'lsa, u bilan tanishish niyatida ko'chaga chiqdim. Labi hovuzi Devonbegini aylanib xonaqohning janub tomonidan boshlanadigan bazzozlik rastasiga tushdim. Bazzozlik do'konlari oldida o'tirgan odamlarni bir-bir ko'zdan kechirib, bu rastaning g'arb tomondagi adog'ida bo'lgan Sesuvga¹ chiqdim-da, u yerdan shimol tomonga qarab boradigan rastaga burildim. Bu rasta chinni bozori bo'lib, o'rta belida sandiq saroyi va sandiq sotiladigan do'konlar bor edi.

Rastada hali o'n qadam ham bosmagan edim, ko'zim Qori-Ishkambaga tushdi. U bir chinnifurushning do'koni supachasida oyog'ini osiltirib o'tirar edi. Men ham uning ro'parasiga yaqinroq borib, eshigi yopiq bir do'konning supachasiga o'tirdim va sichqon poylagan mushukday ikki ko'zimni uning tomoniga tikdim. Chinnifurushning

---

¹ Sesuv – uch tomon, yo'lning uch tomonga ayrilgan joyi (Muh.)

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi
<https://kitobxon.com/oz/asar/3554> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси
<https://kitobxon.com/uz/asar/3554> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию
можно найти на сайте
<https://kitobxon.com/ru/asar/3554>